

SIYASAL İLETİŞİMDE SEMBOLİK İLETİŞİM ARACI OLARAK SIYASAL İÇERİKLİ GİYİM KODLARI KULLANIMI

USE OF CLOTHING CODES WITH POLITICAL COMMUNICATION AS SYMBOLIC COMMUNICATION MEDIUM IN POLITICAL PERSUASION

ZEYNEP VARLI GÜRER

Yrd. Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

MERT GÜRER

Yrd. Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

ÖZ

Giyim sosyo-kültürel dönüşümlerle beraber yaşamda roller ve fonksiyonlar edinmiştir. Kimi zaman statü kimi zaman da siyasi kimliğin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz toplumunda görselliğin önem kazanması ile birlikte siyasal iknada giyim kodları birer sembolik iletişim aracı olarak önem kazanmaya başlamıştır. Türk siyasal yaşamında da giyim dilini etkin kullanan siyasal liderler daha fazla akılda kalıcı olmuştur. Bu bağlam doğrultusunda çalışmada, siyasal iknada giyim iletişim rolü üstünde durulurken, bu giyim kodlarını etkili şekilde kullananların meşruiyet arayışındaki siyasal liderler olması olgusundan yola çıkılmıştır. Çalışmada, 2011 Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda parlamentoda grubu bulunan siyasi parti liderlerinin giyimleri ile ideolojileri, siyasal görüşleri arasındaki bağ ve tercih ettikleri kıyafetlerin taşıdığı siyasal kodlar göstergebilim yöntemi ile incelenmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: giyim kodu, ikna, sembolik iletişim, ideoloji, göstergebilim

ABSTRACT Clothing, along with the socio-cultural transformations, acquired roles and functions in life. It sometimes appears as a symbol of status, and sometimes of political identity. In today's society, codes of clothing gained importance as a symbolic communication tool in political persuasion along with the importance attached to imagery. In Turkish political life, leaders who effectively use clothing are more remembered. In this context, this study which emphasized the communicative role of clothing in political persuasion, departed from the fact that the political leaders who effectively use the codes of clothing are the one's that are in search of legitimacy. In this study, the link between the political party leaders who have their groups in the parliament as the result of the General Elections of 2011 and their ideologies, political views and the political codes of their clothing preferences are analyzed through the methodology of semiotics.

KEYWORDS: Dress Code, Persuasion, Symbolic Communication, Ideology, Semiology

GİRİŞ

Giyim, göstergelerden oluşan sembolik bir iletişim tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapılara, zamana ve kültüre göre giyim değişim göstermekle beraber içinde yer aldığı toplum tarafından da anlamlandırılmaktadır. Kıyafeti oluşturan giyim birimleri örttüğü beden ile birlikte bir bütün olarak algılanmaktadır. Bireyler karşısındaki hakkında ilk izlenimlerini giysiler aracılığı ile sağlamaktadır. Giyim kodları ile bireylerin cinsiyeti, statüsü, yaptığı işi, dini ve ideolojisi hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Giyim bir dil gibi kesin kurallara bağlı olmasa da bir metin özelliği taşıyabilmektedir.

Görüntü, liderler bakımından önemli bir değerdir. Tahsin Yücel'in aktarımı ile odak konumundaki siyasal söylem özneleri, bedeni, giyimi, sesi ve devinileri aracılığı ile bilinçli ya da bilmeden ürettiği "göstergeler bütünüdür" ve giyim söylevciyi daha belirgin göstergelerle sarmalamaktadır (Yücel, 2004: 123). Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte, görüntüye gün geçtikçe daha çok önem vermeye başlamıştır. Görseller ile sağlanan destek ile siyasiler, fikirlerini seçmenlerine ulaştırmada etkili bir yol bulmuşlardır. Giyimin anlam taşıyıcılığını etkin olarak kullanan siyasal liderlerden biri olan Mustafa Kemal Atatürk, Batılılaşma yolunda attığı adımları şapka ve kılık kıyafet devrimi ile topluma aktarmıştır. Giyimi sembolik bir ifade biçimi olarak kullanan liderlerden biri de Hindistan bağımsızlık hareketi lideri Mohandas Karamçand Gandhi'dir. Gandhi tarafından anti-İngiliz bir hareket olarak giyilen alçakgönüllü, elde dokunmuş pamuklu bir kumaş olan "khadi" daha sonra bir hareket halini almıştır. İngiliz kıyafetleri ülke üzerinde kurulan baskıyı temsil ettiği için Khadi hareketi, kendi kendine yetinmenin sembolü olarak yabancı malları boykot ve Hint mallarına teşviki amaçlamıştır.

Diana Crane'in *Moda ve Gündemleri* kitabında belirttiği gibi giyim ve moda için uygun giyim tarzları, bir dizi ideolojik anlamın "taşıyıcısı"dır (Crane, 2003: 42). Giyimin ideolojik anlam taşıyıcılığı işlevini en etkin kullananlar siyasal liderlerdir. Siyasal liderler, her zaman göz önünde bulunan, birer rol model niteliği taşıyan, benimsedikleri ideolojiler uğruna bireyleri peşlerinden sürükleyen, meşruiyet arayışındaki kişilerdir. Görüntünün önem kazandığı günümüz dünyasında siyasal liderler de, siyasal duruşlarını görüntü ile

destekleme yolunu seçmişlerdir. Giyimi sembolik iletişim olarak kullanan meşruiyet arayışındaki siyasal liderler, kendilerini seçmenlerine anlatmak ve siyasal duruşlarını destekleyebilmek adına bir dizi sembolik göstergelere ihtiyaç duymuşlardır. Bu sembolik göstergeler de giyecek dizimi ve aksesuar dizimlerinden oluşmaktadır.

Giyimin fikirleri yansıtma ve bir iletişim yolu olduğunun ortaya konması amacı ile, Türk siyasal yaşamında yer alan ve parlamentoda temsil edilen partilerin liderlerinin seçim gezilerindeki giyim kodları göstergebilim yöntemi ile çalışma kapsamında irdelenecektir. Göstergebilim ile sadece görünen değil görünenin altında yatan unsurlar da yorumlanmakta ve ortaya konan üst dil anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Gottdiener'in ideolojilerin, nesnelere ve belirlenmiş toplumsal edimleri kodlayan hiyerarşik simgesel dizgeler olduğu (Gottdiener, 2005: 32) düşüncesinden yola çıkarak anlam taşıyıcı ve dolayısı ile ideolojik anlamları da kapsayıcı özelliği olan giyim, göstergebilim yöntemi ile irdelenmeye çalışılacaktır. Yapılan çalışma giyimin bir dil olarak ideolojik anlam taşıyıcılığını ortaya koymaya yöneliktir. Bu bağlamda, çalışmanın sorunsalı, kendisini seçmenine ve topluma göstermek ve meşruiyet kazanmak isteyen siyasal liderler, sahip oldukları ideolojik düşünceleri ve siyasal perspektif ile benimsedikleri giyim kodları arasında ilişkinin varlığını ortaya koymaya yöneliktir.

1. SİYASAL İLETİŞİM VE İKNA

Demokratik sistemin gelişmesi ile birlikte egemenlik bütün toplumu etkileyecek biçimde yaygınlaşmıştır. Demokrasi ile beraber seçme hakkına kavuşan birey, istediğini iktidar yapma şansına sahip olmuştur. Bu demokratik anlayışın gelişmesiyle beraber siyasi partiler, iktidara gelmek ve iktidarlarını sürdürmek için toplumun taleplerinin karşılanmasının önemini anlamış ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir (Çatı ve Aslan, 2003: 257). Halkın rızasını almak isteyen iktidarlara, düşünce ve eylemlerini haklı bir kökene dayandırıp meşruiyet kazanmayı amaçlamaktadırlar (Çetin, 2003: 92).

Siyasal aktörler belli ideolojik amaçlarını, kitlelere kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanarak siyasal iletişimden faydalanmaktadırlar (Aziz, 2007: 3-4). Fikirlerin ve ideolojilerin kitleler tarafından benimsenmesinde bu bağlamda ikna önem

kazanmaktadır. Siyasal iletişim ikna etmeye yönelmiş bir iletişimdir (Yavaşgel, 2004: 147). İletişim teorisinin multidisipliner çerçevesinde, ikna, genelde paylaşılan simgesel düşünce faaliyeti ile sonuçlanan bir değişim sürecidir (Ross, 1990: 4). İkna süreci büyük ölçüde iletişim süreci ile paralellik göstermektedir. İkna edici iletişim sürecinin ilk aşaması ileti sunumudur. İkna açısından bu aşamada önemli olan hedefin ilgisini çekmektir. Sunulan iletiyle, hedef kitlenin ilgisi çekilemediği takdirde iknanın gerçekleşme olasılığı yoktur. İletiyeye dikkat edilmesi ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada amaç, olabildiğince fazla sayıda kişiyi uyarmak ya da onlar tarafından tercih edilmeyi sağlamaktır. Sürecin üçüncü aşamasında kavrama önem kazanmaktadır. İletinin, hedef kitlenin ilgisini çekmesi ve dikkatleri üzerine toplaması yeterli olmamakta kendini kavratması da önem kazanmaktadır. Bu aşamada kişi ilgisini ve dikkatini çeken iletinin görsel veya işitsel olarak anlamını çözümlayebilmelidir. Dördüncü aşama, içeriğin kabul ya da reddedilmesini içermektedir. Beşinci aşama, bir önceki aşamada alınan kanaat doğrultusunda yeni bir karar ya da tutumun biçimlenmesi durumunu kapsamaktadır. Bu aşamada önemli olan yeni tutum ya da kanaatlerin sürekliliği sağlayabilmek ve değişimin dayanaklılığını gerçekleştirebilmektir. İkna sürecinin son aşaması ise harektir ve bu aşamada bir eylem, davranış ya da bir tepki ortaya çıkmaktadır; motivasyon, etki ve son aşama ile ikna süreci tamamlanmaktadır (Anık, 2000: 28). Etki, en geniş ve genel sistemi tanımlayan bir kavramdır. Olayların gidişatını ve insanı etkileyen tepkiyi harekete geçiren gücün geniş bir biçimidir. Motivasyon, etkiye nazaran daha karmaşık bir kavramdır. Motivasyon, harekete yol açan dürtü veya yönlendirme ile ilgilidir. İletişim teorisinin disiplinlerarası çerçevesinde ikna, genelde paylaşılan simgesel düşünce faaliyetlerinin sonucundaki değişim sürecidir (Ross, 1990: 3-4).

İkna yolları büyük ölçüde ikna edici iletişim süreci ile benzerlik göstermektedir ve birbirleri ile dinamik bir ilişki içindedir. Bu bağlamda Anık, ikna yollarını beş başlık altında toplamıştır. Bunlar; Kaynağın İlgi ve Dikkat Çekmesi, İletinin Kavranması, İletişim Tür ve Araçlarının Kabul Görmesi, Alıcının Algılaması-Belleğinin Kayıt ve Saklama İşlemlerini Gerçekleştirmesi, Etkinin; Eylem, Hareket ve Davranış Yaratması, Motivasyonel Bir Güç Olarak Manipülatif Sonuçlar Doğurması'dır.

Çalışma ile ilişkili olarak bu beş başlıktan Kaynağın İlgi ve Dikkat Çekmesi faktörünü irdelemekte yarar vardır. Burada sözü edilen kaynak, siyasi lider olabileceği gibi aynı zamanda bir grup olarak siyasi parti kadrosu ya da siyasi parti de olabilmektedir. İkna edici iletişimi başlatan kaynağın cinsiyeti, dış görünüşü; kilosunu, boyu, yaşı, ırkı gibi ilk bakışta ikna ile doğrudan ilgili görünmeyen kimi özellikler hedef kitlenin ilgi ve dikkatinin çekilmesinde rol oynamaktadır. Çekici bir görünüme sahip olanlar, hedef kitleyi ikna etmede daha başarılı olmaktadır (Anık, 2000: 41-42). Siyasal mesajın hedefe kitleye etkili olarak verilmesi mesajı verenin ikna yeteneğine bağlıdır. Mesajı veren, güvenilir olmalı, mesaj iyi hazırlanmalı, dil iyi kullanılmalı, sözlü mesajlarda da konuşanın retoriklerinin güçlü olması gerekmektedir. Retorikte, mantıklı akıcı konuşmanın yanı sıra konuşmacının şivesi, sesinin tonu, rengi, vücut dilini kullanması, giyimi yer almaktadır (Aziz, 2007: 70). Bu aşamada liderin imajı önem kazanmaktadır. İkna edici iletişim için kullanılan "izlenimlerin yönetimi" terimi, iletişim kampanyalarının tüm bağlamlarında öne çıkan imaj kavramı ile birlikte düşünülmelidir (Uztuğ, 2007: 85). Görsel iletişimin ön planda olduğu günümüzde, kendilerini halka kabul ettirmek zorunda olan siyasal liderler görünümüne önem vermek zorunda kalmışlar ve imaj kavramını etkili şekilde kullanmaya başlamışlardır.

2. ETKİLİ LİDER İMAJINDA GİYİMİN ÖNEMİ

Siyasal aktörlerin etkin bir şekilde destek görebilmesi, meşruiyetini sağlayabilmesi için imajının ortaya konması ve bu imajın doğru şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bir topluluğu belli bir düzen altında toplayarak yönetmek için liderlik vasfını taşımak önemlidir. Grubun lider olduğunu söylediği kişi veya grup üzerinde en çok etkiye sahip olan kişi, lider olarak tanımlanmaktadır (Yüksel, 1994: 124). Bu bağlamda lider, bağlı bulunduğu grubun amaçlarını belirleyen ve bu amaçlar doğrultusunda grup üyelerini etkileyen ve davranışa sürükleyen kişidir (Erzen, 2008: 67). Siyasal lider, siyasal topluluğun başında bulunarak, söz konusu topluluğu yönlendiren, bireysel amaçlarla topluluk amaçlarını organize eden ve üyelerde ortak bir bilinç oluşturarak siyasal topluluğu yükseltme çabası içerisinde olan kişidir (Arkan, 2006: 48). Yapılan çalışmalar, toplumda demokratik yaşamın gelişimine, toplumun özelliklerine ve içinde bulunulan koşullara bağlı olarak seçimlerde liderin tercihler üzerindeki etkisinin fazla olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yapılan seçimlerde, seçmenin büyük ölçüde lidere bağlı olarak oy kullandığı

gözlendi (İslamoğlu, 2002: 116-117). Araştırma sonuçlarına göre, oy kullanmada lidere duyulan güven ve inanç öncelikli unsurlardandır (Özkan, 2007: 152). Seçmen üzerinde etkin rol oynayan lider, hedeflerine ulaşmak için imaj faktörünü etkin bir şekilde kullanmalıdır. Doğru ve olumlu olarak yapılandırılmış kimlikler olmaksızın adayların seçimleri kazanma olasılıklarının azalması gerçeği, siyasal kampanyalarda aday sunumu ve aday kimliğinin tasarlanması ve yapılandırılmasının esaslı bir rol üstlenmesine neden olmuştur (Uztuğ, 1999: 151).

Siyasal iletişim kapsamında imaj yaratımı, seçmen üzerinde adayı başarıya ulaştıracak algı potansiyelini oluşturabilme çabasıdır (Erzen, 2008: 75). İmaj, toplum üzerinde bir etki oluşturmak için siyasi liderler tarafından etkin olarak kullanılan bir olgudur. Hitap ettiği topluluklara uygun imaj tasarlayan ve yöneten siyasi liderler o topluluklar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Fiziksel özellikler, karakter, mizaç, yürüyüş, duruş biçimi, eğitim, giyim tarzı gibi semboller kişinin imajını oluşturmada etkili olan faktörlerdendir (Erzen, 2008: 66). Kişisel imaj, paydaşların kişi hakkındaki düşüncelerini açıklamaktadır. Kişisel imaj kavramı içinde yer alan görünüm ve sunum son derece önemli olmakla birlikte kişisel imajı oluşturan faktörlerden birini oluşturmaktadır (Uztuğ, 2007: 54-59).

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte görünüm izleyenleri etkileyebilmek adına önem taşımıştır. İnsanın kendisini işaretlerle, sembollerle ifade etmeye başladığı günden bu yana imaj yaratma çabası hep var olmuştur. Modern toplumun gelişimi ile birlikte, kitlesel imaj üreticilerinin elinde imaj, ideolojik bir aygıt dönüşmüştür (Emir, 2003: 74). Siyasal kampanyalarda, olumlu imajın oluşturulabilmesi için kampanya yönetimi tarafından adaya ilişkin dışarıya gidecek her türlü yazılı ve görsel iletinin kontrol edilmesi ve sunulmak istenen imajı destekleyici veriler aktarılmasının sağlanması gerekmektedir (Devran, 2004: 199). İnsanlar üzerinde bırakılacak etki, sözlü ve sözsüz iletişime, görüntüye, tavır ve davranışlara bağlıdır. Bireyler birbirleri ile ilk karşılaştıklarında, büyük bir çoğunluğu ilk birkaç dakika içerisinde daha çok görünüme (fiziksel özellikler, beden dili, kıyafetler vb.) dayanan yargıya varmaktadırlar (Uztuğ, 2007: 63). Sözsüz iletişimin birer parçası olan, ses, giysi, mimik, yüz ifadesi, vücudun hareketleri gibi öğeler izleyen kişinin algılamaları üzerinde temel bir etkiye sahiptir (Uztuğ, 2007: 158). Sözsüz iletişim dahilinde, insanların birbirleri ile girdikleri göz teması, giyim kuşamları, saç şekilleri,

taşıdıkları renkler ve takılar, rozetler, aksesuarlar gibi çeşitli semboller ve sözsüz iletişim değeri taşıyan her simge, kişilerin kendilerine ve ilişkilerine yönelik fikir verebilmektedir, insanlar da bu yolla birbirleri hakkında sezgisel bir takım kararlara varabilmektedir (Oktay, 2002: 189). Bu bağlamda giysilerin iletişimin bir elemanı olduğundan yola çıkılarak lider imajındaki görünüm olgusu üzerinde durulacaktır.

3. SİYASAL İMAJIN OLUŞUMUNDA GİYİMİN ÖNEMİ

Kişisel imajın belirlendiği iki faktörden bir tanesi beden (giyim ve davranış da dahil) diğeri ise söz'dür. Bu iki temel olgunun yanı sıra siyasal aktörün sunulduğu ortam ve bağlamın görüntüye ilişkin nitelikleri de önem taşımaktadır. Lider imajında denetlenebilecek görsel öğeler, beden dili, giyim, renkler ve ortamdaki oluşmaktadır. Bu bileşenler aktif bir şekilde denetlenebildiğinde seçmenin algılaması ve imajın oluşumu istenen sonucu verebilmektedir (Yıldız, 2002: 25-27). Fiziksel görünümün önemli bir bölümü giyimden oluşmaktadır. Görünüm ile etkili bir imaj çizebilmek için doğru ve etkili giyinmek önem taşımaktadır. Doğru giyimde vurgulanmak istenen kampanya dahilinde geliştirilen aday stratejisine uygun giysiler seçilmesidir. Etkili giyimde ise alıcılar üzerinde "çarpıcı" etki bırakmayı sağlayacak giyim tarzının adayın algılanmasında yapacağı katkıdır. Siyasetin ciddi ve güvenilir bir imajı dayattığı düşüncesi doğrultusunda koyu lacivert kıyafet tercih eden politikacılara siyaset sahnesinde sıkça rastlamak mümkündür (Uztuğ, 2007: 304). Rengin etkisini anlatan en belirgin örnek 1960'lı yıllarda, Amerika'da başkanlık kampanyalarında Nixon ve John Kennedy arasında yaşanmıştır. Televizyon stüdyosunda bir araya gelen iki adaydan Nixon'ın takım elbise seçiminde stüdyodaki zemin ile aynı rengi tercih etmiş olması (açık gri), yüzündeki "gölge" ve geçirdiği bir hastalık yüzünden hafif kilo kaybetmesi seçmenleri olumsuz etkilemiştir. Karşısında yer alan Kennedy ise, bronz tenli, tıraş olmuş ve sık bir koyu takım elbiseyi tercih etmiştir. Buradaki başarı, daha iyi görünüme sahip olan Kennedy'nin olmuştur. Karar, seçmenler, bilim adamları ve ABD'deki yerlerdeki üst düzey makamların en son gelen adayları tarafından verilmiştir (McNair, 2002: 105). Aksesuarı etkin bir şekilde kullanan bir diğeri Amerikan lideri de Texas'lı George W. Bush olmuştur. Batı Amerika'yı simgeleyen kovboy çizmelerini resmi kıyafetleri ile kombine ederek geldiği toprakları vurgulamıştır (Pendergast ve Pendergast, 2004: 1016).

Sınırlı giyim içerisinde farklılığını vurgulamak isteyen politikacılar, bunu aksesuarlar yardımı ile ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Türk siyasal yaşamında kimi liderler aksesuarları ile hatırlanmaktadır. Süleyman Demirel'in kalabalıklara salladığı şapka, Bülent Ecevit'in mavi gömleği ve kasketi, Necmettin Erbakan'ın parlak kravatları, Mesut Yılmaz'ın beyaz yakalı gömlekleri, Tansu Çiller'in fuları, Cem Uzan'ın seçim kampanyası boyunca beyaz gömlek giymesi gibi kullanılan aksesuarlar ve özdeşleştirilen renkler siyasileri diğer adaylardan ayıran ve seçmenin hafızasında kolaylıkla kalabilecek sembollerdir (Erzen, 2008: 66).

Giyimde kullanılan renkler de algıyı etkileyen önemli faktörlerden bir tanesidir. Liderin bulunduğu ortam ve liderin giysi rengi bireylerin ona karşı algısını etkileyebilmektedir. Nuran Yıldız bunu bir örnek ile aktarmaktadır; "Yeni bir sayfa açmaktan söz eden ya da barışçı bir hava ve masumiyet sergilemek isteyen Tansu Çiller'in tayyör renklerinin beyaz ya da açık renk olması rastlantı değildir" (Yıldız, 2002: 28). Temelde giyim iletişim bir parçası olduğu gerçeği, son zamanlarda siyasetçilerin yürüttükleri kampanyalarda oluşturulan imaj ile bağlantılı olarak giysilerin dilinden yararlanmalarını sağlamıştır.

Siyasal liderin seçmenle yakınlık kurabilmesinde söyleminin ve giyiminin birbiri ile tutarlı olması gerekmektedir. Richard Sennett, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir;

Şifre çözme, ayrıntı sayılacak bir davranışı bir karakter durumunun bütünüdür simgesi olarak almaktadır. Tıpkı fular renginin, bir bluzdaki kapatılmamış düğmelerin sayısının bir kadının cinsel rahatlığını simgeleyebilmesi gibi dış görünüşteki ve davranışlardaki çok küçük ayrıntılar politik tavır sergileyebilmektedir. Örneğin işçi sınıfından bir konuşmacı çok şık giyinmişse onun kişisel görünüşündeki bu aykırılığa öylesine dikkat edersiniz ki, her söylediğinin bir yanılısına olduğuna inanmaya başlarsınız. Bu durumda ne anlatmak istediğini nasıl görüldüğüne bakarak çözmüş olursunuz (Sennett, 2002: 309).

Görünümün içerisinde yer alan ayrıntılar ideolojik parçacıklar taşıyabilmekte ve böylece karşımızdaki ile özdeşim ve etkileşim kurmamızı sağlayabilmektedir. Siyasal aktörler, kendilerini halkla özdeşleştirebilmek için

onlardan biri olduğunu vurgulamak zorundadır. Bunu sözsüz iletişimin bir faktörü olan görünüm ile gerçekleştirebilir. Seçmenler adayların görsel kodlarını açmlayarak onlar hakkında bir anlam çıkartabilmektedirler. İngiltere’de Margaret Thatcher iktidara geldiğinde, sert, becerikli kadın imajına ilişkin tepeden bakan üst sınıf insan algısı, yapılan çalışmalar sonucunda ortadan kaldırılmıştır. Ses tonu, saç modeli ve elbiseleri üzerinde değişimler gerçekleştirilmiştir (Oktay, 2002: 86). Yusuf Devran’ın aktardığı doğrultuda, bir siyasal aktörün spor kıyafet giymesi, fular takması, fötr şapka giymesi, bıyıklı ya da bıyiksız olması, sakalının olup olmaması gibi özellikler adayın kişiliğine ve düşünce yapısına ait ipuçları sağlayabilmektedir. Örneğin Bülent Ecevit’in kasket takması halkçılığa, Süleyman Demirel’in fötr şapka kullanması demokratlığa, bıyıklı bir aday muhafazakarlığa, çember sakal dindarlığa, top sakal entelektüel bir kimliğe vurgu yapabilmektedir. 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Genç Parti Genel Başkanı Cem Uzan kampanya çalışmalarında sürekli beyaz ve yakası açık bir gömlek giyerek halkla özdeşleşmeye çalışmıştır. Beyaz renk Türkiye’de temizlik, saflık ve lekesiz gibi bir dizi sembolik anlam taşımaktadır. Soğuk ve yağışlı günlerde Uzan’ın beyaz gömleğinin üstüne kırmızı kazak giymesi de partisinin bayrak rengine gönderme yapmıştır. Diğer bir taraftan Uzan’ın kravat takmaması ve yakasını açık tutması onun klasik bir politikacı olmadığını ve gençliğinin bir göstergesi olarak da çözümlenebilmektedir (Devran, 2004: 215). Görünümün önemli bir parçası olan giysiler, aksesuarlar ve renkler, seçmen üzerinde yaratılmak istenen etkide önemli rol oynamakta, ideolojik anlam taşıyıcı unsurlar olarak işlev görebilmekte ve de doğru kodlandığında önemli bir iletişim mekanizması olabilmektedir.

4. FİKİRLERİ YANSITMA VE MEŞRULAŞTIRMA ARACI OLARAK GİYİM

Demokratik toplumlarda siyasal yaşamda yer alan aktörler, iktidara gelebilmek için seçmenlerinden yeterli sayıda oy almak zorundadır. Siyasal aktörler, bunu gerçekleştirebilmek için fikirlerini karşı tarafa aktarabilmeli ve onların kararını kendi lehine döndürebilmelidir. Bu aşamada pek çok siyasal iletişim faaliyetinin yanında etkili lider imajının oluşturulması da gerekmektedir. Oluşturulan imaj içerisinde görünüm önemli bir yer tutmaktadır. Bireyler görünümleri (giysi, saç stilleri, bıyık-sakal, aksesuar vb. kodlar) ile karşı tarafa sözlü olmayan iletiler göndermektedirler. Giyim, başkaları üzerinde olumlu etkiyi gerçekleştirmede ve fikirlerin yayılmasında

bir araç görev olarak yapmaktadır. Özellikle siyasal bağlamda, seçmen kendisine gelen siyasal iletiyi sahip olduğu sosyokültürel kodlarına göre anlamlandırmakta, değerlendirmekte, bir değer yargısı oluşturup ve yeni bir kodlama yapmaktadır. Ürettiği yeni kod üzerinden yaptığı yeni siyasal değerlendirme neticesinde siyasal davranış kararına varmaktadır. Siyasal iletişim mecralarında kullanılan görseller, renkler, figürler, sloganlar, kelimeler, kavramlar, sesler, müzikler, hatta siyasal grubun seçmene yansıyan beden dili ve giyimi gibi tüm göstergeler seçmene sunulduktan sonra seçmenin siyasal algı düzeyince yeni bir siyasal iletişim koduna dönüştürülmektedirler (Şen, 2011).

Etnik ve dinsel kimlikler, politik ve ideolojik düşünceler ve kişisel özellikler giydiğimiz giysilerde rol oynamaktadır (Davis, 1997: 127-128). Giysi anlam taşıyıcı bir öğedir. Diana Crane'e göre, özellikle giysiler ve giyim tarzları, bir dizi ideolojik anlamın taşıyıcıları ya da "toplumsal gündemleri"dir (Crane, 2003: 42). Giysiyi bir araç olarak kullanan siyasi aktörlerden bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Çağdaş bir ülke oluşturmak isteyen Atatürk, seçtiği kıyafetlerde Batılı tarzı topluma benimsetmeye ve onlara örnek olmaya çalışmıştır. Nebil Özgentürk kitabında bu konu ile ilgili olarak şu diyalogu aktarmıştır; "Altemur Kılıç babası Ali Kılıç'a neden Atatürk'ün frak giydiğini sormuştur. Babası da devlete bir nizam ve şekil vermek için diye yanıtlamıştır" (Özgentürk, 2010: 6). Atatürk, giyimine ve de görünümüne de çok özen gösteren bir lider olmuştur. Coşkun Kırca, yapılan röportajda Atatürk'ün şu sözlerini aktarmıştır; "Ben benden beklenen şekli yaratmalıyım, yani toplum benden nasıl bir görüntü bekliyorsa o görüntü içinde olmalıyım ki, görüntü, mevkiimin ağırlığı gibi vermek istediğim mesajı da nakletsin" (Özgentürk, 2010: 87). Atatürk Kıyafetleri Kültür Araştırma Merkezi kurucusu Hüseyin Özkan ise, Atatürk'ün giyimi ile ilgili şu bilgiyi aktarmıştır; "Parlamentodaki kıyafetiyle, halkın içindeki kıyafeti tamamen farklıdır" (Özgentürk, 2010: 116). Bu bilgi doğrultusunda Atatürk, nerede nasıl giyineceğini saptayarak halka nasıl ulaşacağını nasıl bir etki bırakıp ne tür bir mesaj vereceğini düşünen ve planlayan bir lider olmuştur. Görünümüne ve giyimine verdiği önem ile hem yeni kurulan ülkenin imajını inşa etmiş hem de halkın çağdaş görünümü benimsemesi adına örnek olmaya çalışmıştır.

Her ideolojik düşünce diğerlerinden farklılaşabilmek ve kendi düşünce yapısını kitlelere aktarabilmek adına çeşitli sembolik göstergeleri kullanmaktadır. Dini, felsefi ve siyasi ideolojiler, toplumsal hayattaki yapılarda yani, düşüncede, giyimde, bıyık ve sakalda, selamlaşmada, ev ve aile yaşamında, tavır ve hareketlerde kendilerine özgü modalar oluştururlar ve zaman içerisinde bunları bir değer haline getirerek yerleştirmek isterler (Abalı, 2009: 126). Örneklendirmek gerekirse, 1920'lerde, popüleritesini arttıran Nazi partisinin askeri üniforması ile deri ilişkilendirilmiştir. Nazi fırtına birlikleri, parti amblemi olan gamalı haç taşıyan kahverengi üniformaları ile dizin üstüne kadar uzanan deri çizmeler giymişlerdir. 1922 yılında İtalya'nın başbakanı ve Avrupa'nın ilk faşist diktatörü olan Mussolini, "şapka devrimi" olarak adlandırılan olayda, Roma'ya 22.000 siyah gömleli taraftarı ile yürümüştür. Gücü ele geçirdikten sonra da siyah giymeye devam etmiş fakat siyah ipek silindir şapka ile kendini ayrı göstermede ısrar etmiştir. İngiliz'lere karşı mücadele eden Mohandas Karamçand Gandhi'ye göre de, ısmarlama İngiliz kıyafetleri ve Manchester fabrikalarında üretilip ithal edilen pamuklar, ülkesi üzerinde kurulmuş siyasal baskıyı simgelemiştir (Herald, 2007: 8-10).

Siyasi liderlerin seçtikleri giyim öğeleri simgesel anlamlar barındırarak, onların siyasal duruşlarını güçlendiren ifadeler taşımıştır. Patrizia Calefato şu şekilde ifade etmiştir;

Kıyafet dili ve politika dili arasında doğrudan ve kaçınılmaz bir ilişki kurulmuştur. Artık politika dili, günümüzde esas olarak bir politikacının ne diyeceğini duymadan önce bile giydirilmiş bedenini ekranda gördüğümüz televizyon dili olduğu gerçeği ile güçlendirilmiştir. John Grisham'ın casus romanı Pelican Brief'deki bir pasaj bu durumu gayet güzel açıklamaktadır. Hayal ürünü bir Amerikan başkanının danışmanı kendisinin Yüksek Mahkeme'nin iki üyesinin öldürülmesi ile ilgili yapacağı yorumda televizyonda görünürken bir hurka giymesinde ısrar ediyor. Burada güdülen amaç güven uyandıran bir büyükbaba figürü yaratmaktır (Calefato, 2004: 23).

Politikacıların saç stilleri ve giyim tarzları politikacının kim olduğuna dair önemli mesajlar iletmektedir. Bülent Ecevit'in giydiği mavi gömlek ve taktığı kasket onun "halkçı ve barışçıl" imajını destekleyen öğeler olmuştur. Süleyman Demirel'in kullandığı fötr şapka ile de "demokrasi" kavramı özdeşleştirilmiştir. Turgut Özal'ın şortla askeri kıta denetlemesi ve sivil giysiler giymesi onun "statüko karşıtı büyük bir devrimci" olarak algılanmasını kolaylaştırmıştır. Tansu Çiller'in de beyaz döpiyesleri tercih etmesi çağdaşlığa ve temiz siyasete yönelik oluşturmak istediği imaj ile uyum göstermiştir. Cem Uzan da beyaz ve kolları sıvanmış tarzda gömlek giyerek genç, enerjik ve çalışkan olduğunu vurgulamaya çalışmıştır (Devran, 2004: 201-202). Benzer örneklerden biri de CHP lideri, Kemal Kılıçdaroğlu'nun parti genel başkanlığına aday olduğu kurultaya kravatsız katılması olmuş ve o dönem içerisinde basının çok ilgisini çekmiştir. "Halka yakın olmak" (Hürriyet, 2011) adına böyle bir tercih yaptığını vurgulayan Kılıçdaroğlu, kurultayda kendisine sunulan Ecevit kasketi ile poz vererek onun siyasal fikirlerini de önemseydiği doğrultusunda görüntüsel bir gösterge sunmuştur. Bu bağlamda kıyafetler ve aksesuarlar düşünceleri simgeleştiren göstergeler bütünüdür. Retorikte, oratio togata olarak adlandırılan hitabet tarzı, Antik Roma'da senatörlük togası giyenlerin hitabet tarzını hatırlatmaktadır. Burada da görüldüğü üzere, dil, politika ve giyim arasındaki ilişki üst seviyededir (Calefato, 2004: 24). Siyasal aktörler, ideolojik alt yapılarını destekleyecek görünümleri tercih etmekte ve kitlelere sunmak istedikleri mesajları giyim kodları aracılığı ile de aktarmaktadırlar.

5. SİYASAL İÇERİKLİ GİYİM KODLARI ARAYIŞI VE GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMELER

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Giyimin fikirleri yansıtma ve iletişimsel bir dil ve etki mekanizması olmasından yola çıkarak, araştırmada, parlamentoda temsil edilen partilerin liderlerinin ideolojik düşünce yapıları ve kendilerini siyaset sahnesinde konumlandırmaları ile giyim (aksesuar, renk vb.) kodları arasındaki ilişkiselliğin ve giyimin sembolik bir dil olarak kullanıldığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Araştırmanın amacı, liderlerin giyimleri ile ideolojik görüşlerini ne derece yansıttıkları ve sembolik iletişim aracı olarak giyimin dilinin kullanımının ortaya konmasıdır.

5.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın kapsamını, 2011 Genel Seçimleri sonucunda parlamentoda grubu bulunan siyasi parti liderlerinin halkın oylarına talip oldukları, seçmenleri ile yakın temas kurdukları ve onlara etkin bir şekilde fikirlerini benimsetmeye çalıştıkları seçim gezileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda siyasi liderlerin giyim kodlarını en iyi şekilde ortaya koyacak birer adet miting fotoğrafı üzerinden göstergebilimsel çözümleme yapılacaktır. Ortaya konacak bulguların karmaşıklığı sebebi ile, çözümlemede eklektik bir yapı kullanılacaktır. İncelemenin modelinde, fotoğraf üzerinden çözümleme yapılacağı için fotografik ögenin yerine Charles Pierce'ın göstergelerin sınıflandırmasına ilişkin oluşturduğu üçlemede yer alan "görüntüsel gösterge" kavramı kullanılacaktır (Gottdiener, 2005: 26). Görüntüsel gösterge, Ferdinand De Saussure'un ortaya koyduğu "gösteren" ve "gösterilen" boyutlarında açıklanacaktır (Moriarty, 2005: 228). Modelin ana yapısı, Roland Barthes'ın görüşleri üzerine kurulmuştur. İdeolojik kodların açımının yapılabilmesi adına, bir objenin görünenden başka anlamlarını ortaya koyabilmek ve daha derin okumasını yapabilmek için Roland Barthes'ın gösterilen bağlamında ele aldığı "düzanlam", "yananlam" kavramları kullanılacaktır (Rıfat, 2009: 61). Roland Barthes'ın çalışmalarında yer verdiği "dizim" kavramı da Giysi Dizimi, Renk Dizimi, Aksesuar Dizimi ve Beden Dizimi olarak çözümleme modeli içinde yer alacaktır. Giysi dizimi ile giyimi oluşturan parçalar (ceket, pantolon, gömlek, frak vs.) ele alınacaktır. Renk diziminde, giyim parçalarının renkleri ve taşıdıkları anlamlar irdelenecektir. Aksesuar diziminde giyim parçalarını destekleyici olarak kullanılan ve anlam artırıcı öge olan aksesuarlar (kravat, şapka, saç, sakal vb.) işlenecektir. Beden dizimi ile fotoğrafın başat ögesi olan başbakanların giyim kodlarını etkili ya da etkisiz sunmalarını sağlayan bedensel duruşları ortaya konmaya çalışılacaktır.

5.3. GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLELER

5.3.1. ADALET VE KALKINMA PARTİSİ GENEL BAŞKANI RECEP TAYİP ERDOĞAN'IN GIYIM KODLARININ GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Tablo 1. Recep Tayyip Erdoğan'ın Giyim Kodunun Görsel Çözümlemesi

Görüntüsel Gösterge				
Gösterenler			Gösterilenler	
			Düzanlamalar	Yanarımlar
Giyim Kodları	Ödak : Özne	Tayyip Erdoğan	Siyasetçi, Lider	Otorite, Hakimiyet
	Giyecek Düzümlü	Tek Ceket	Bir Üst Giysi, Erkek ve Kadınların Giydiği Genelde Önden Düğmeli Kıyafet	Resmîyet, Ciddiyet, Saygınlık, Şıklık
		Gömlük	Bir Üst Giysi, Kollu veya Yarım Kollu Yakalı Giysi	Resmîyet, Ciddi Duruş
		Tek Pantolon	Bir Alt Giysi, Belden Aşağı Örtün ve Bacaklara Ayrı Ayrı Giyilen Kıyafet	Serbestlik, Resmîyet ve Protokol Kurallarından Uzaklık
	Renk Düzümlü	Siyah	Bir Renk	Resmî Görünüm, Ciddiyet
		Gri	Bir Renk	Ağırbaşlılık, Olgunluk
		Mavi	Bir Renk	Huzur, Dinginlik, Doğruluk, Barışçılık
		Beyaz	Bir Renk	Saflık, Temizlik, Doğruluk, Dürüstlük
		Yeşil	Bir Renk	Tabiat, Tazelik, Dinginlik
		Sarı	Bir Renk	Güneş, Sıcaklık, Neşe, Altın, Değer, Sermaye ve Statü
	Aksesuar Düzümlü	Yüzük	Alyans, Evlilik ve Nişan Akdini Simgeleştiren Aksesuar	Evlilik, Aile Kurumuna İnanış, Birliktelik, Bağlılık, Düzen Ve Toplum Kurallarına Duyulan Saygı
		Atkı	Bir Aksesuar, Soğuğa Karşı Ormuza, Başa, Sırta veya Boyna Alınan Örtü	Bürünmek, Örtünmek, Korunmak
		Bıyık	Yüz Kılı, Dudak Üstünde Bırakılan Çeşitli Şekillerdeki Kıl	Erkeklik, Türklük
		Kol Saati	Zamanı Gösteren Aparat, Aksesuar	Statü, Şıklık, Zamana Verilen Önem
		Kemer	Aksesuar, Kumaş, Deri veya Metalden Yapılan Bel Bağı	Seçkin Görünüm, Şıklık
Beden Düzümlü	Konuşma Yapmak	Halka Hitap Etmek	Seçmenlerine Vaatleri Aktarmak	

5.3.1.1. GİYİM KODLARI

İncelenen görüntüsel göstergede 2011 genel seçimlerinde Tayyip Erdoğan, Edirne mitinginde halka seslenirken görüntülenmiştir. Erdoğan'ın giyim diziminde tek ceket, gömlek ve tek pantolon bulunmaktadır. Bu giyim öğeleri klasik serbest giyimi oluşturmaktadır. Serbest giyimin en resmisi olan bu giyim tarzı geleneksel iş giyimine en yakın olan modeldir (Çakır, 2010: 84). Başbakanın gömlek ve ceket kombinasyonu ile kravat kullanmaması serbestliği betimlemiş alımlayıcılar için hem yakınlık hem uzaklık algısını yaratmıştır. Başbakanın açık yeşil ceketi huzuru simgelemiştir. İçine giydiği mavi renk gömlek de huzur, dinginlik, doğruluk ve barışçılığı imlemiştir. Siyah renk pantolonu da resmi görünümü ve ciddiyeti vurgulamıştır. Erdoğan'ın ceket düğmelerinden tekinin ilikli tekinin açık olması da yarı resmi durumu betimler nitelikte olmuştur. Aksesuar dizimi göz önüne alındığında, öznenin taktığı kol saati, statüyü, şıklığı ve zamana verilen önemi betimlemektedir. Erdoğan'ın görüntüsel göstergede algılanan alyansın sağ parmakta ve gümüş görünümlü olması İslami geleneğe uyulduğunun göstergesi olmuştur (Diyanet Vakfı, 2004: 85). Erdoğan'ın bıyığı Türklüğü ve erkekliği çağrıştırmıştır. Fotografik yüzeyde öznenin boynunda bulunan atkı da Olin Edirne Basketbol Spor Kulübünü simgeleyen bir aksesuar olarak yerelliği, şehre verilen önemi vurgularken adeta bir taraftar betimlemesi sağlamıştır. Özne konumundaki Erdoğan'ın kullandığı kemer, seçkin görünümü ve şıklığı betimlemiştir. Erdoğan beden diziminde de seçmenlerine vaatlerini anlatırken görüntülenmiştir.

5.3.1.2. ANLAMLANDIRMA

Adalet ve Kalkınma Partisi, muhafazakarlıkla liberalizmi birbirine harmanladığı iddiası ile siyaset sahnesine çıkmıştır. Yalçın Akdoğan'a göre, AKP hem dini değerleri önemseyen, hem de sağ siyaset ve merkezi yeni bir anlayışla kurmaya çalışan bir parti olma yolunu seçmiştir. AKP yönetimi, İslamcılıkla ilişkilendirilmek yerine dini değerleri önemseyen kişilerin oluşturduğu muhafazakar bir parti olarak kendini konumlandırmıştır (Akdoğan, 2004: 110-111). Yüksel Taşkın'a göre ise, AKP sağdaki diğer geleneklerden çok daha muhafazakar bir parti olmuştur. RP'nin "milli görüşçü" çizgisinden farklı olarak merkez sağı sahiplenmektedir (Taşkın, 2009: 469-470). Bu ideolojik eksen doğrultusunda Partinin lideri, Recep Tayyip Erdoğan'ın, giyim diziminde elde edilen verileri yorumlamak gerekirse, halk ile

yüz yüze iletişimin gerçekleştiği uzamda tercih edilen tek pantolon, tek ceket ve kravatsız gömlek bileşimi resmiyetten uzak, halka yakın, serbestlikten ve sivilleşmeden yana duruşu betimlemiştir. Özellikle gömlek ile kravat kullanmamak siyasal kalıpların dışında olmayı betimlerken, serbestliğin de altını çizmiştir. Serbestlik ve halka yakın duruşun sergilendiği giyimi ile Erdoğan, liberalizm ideolojisini ve demokratlığı kamusal düzlemde sunmuştur. Özne, sağ yüzük parmağındaki alyansı ile muhafazakar ideolojiyi simgelemiştir. Milli görüş geleneğinden gelip değişim göstererek partiyi merkez sağ görüşte konumlandıran Erdoğan, muhafazakar, liberal politikalarından ve sivilleşmeden yana halka dönük demokrat duruşu giyim kodları ile ortaya koymuştur. Gerçekleştirilen inceleme sonucunda, incelenen giyim kodu ile savunulan temel ideolojik bulguların taşındığı dolayısı ile siyasal iletişim yönünden görüntünün bütünü desteklediği görülmüştür.

5.3.2. CUMHURİYET HALK PARTİ GENEL BAŞKANI KEMAL KILIÇDAROĞLU'NUN GİYİM KODLARININ GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

5.3.2.1. GİYİM KODLARI

Kemal Kılıçdaroğlu'nun odak özne olarak yer aldığı görüntüsel gösterge Milliyet Gazetesi internet sayfasında 25 Nisan 2011 tarihinde yayınlanmıştır. Bu görüntüde Kılıçdaroğlu Zonguldak'ta yaptığı mitingde seçmenlerine seslenirken görüntülenmiştir. Seçmenleri ile yakın temas sağladığı fotografik yüzeyde Kılıçdaroğlu, kazak, gömlek, tek pantolon ve kasket ile görüntülenmiştir. Öznenin üzerinde yer alan tek pantolon serbestliği ve dolayısı ile resmiyet ve protokol kurallarından uzaklığı simgelemiştir. Pantolon üzerinde yer alan kazak özgürlük, esneklik (Gürsoy, 2010: 72) ve sıcaklığı betimlemiştir. Kazağın içinde yar alan gömlek resmiyeti ve ciddi duruşu simgelese de kazağın altında kalması bu resmiyeti yumuşatmıştır. Tek pantolon, kazak ve gömlek üçlemesi spor ve şık serbest giyimi oluşturan giyim birimleri arasında yer almaktadır (Çakır, 2010: 85). Kılıçdaroğlu'nun sahip olduğu bıyık, Türklüğü (Tezcan, 1983: 262) ve erkekliği (Tezcan, 1983: 261; Emiroğlu, 2002: 276) simgelemiştir. Öznenin üzerinde yer alan kazağın siyah renk olması resmi görünümü ve ciddiyeti göstermiştir. Kazak içinde yer alan gömleğin renginin mavi olması da huzur, dinginlik, doğruluk ve barışçılığı sembolize etmiştir. Öznenin başında yer alan kasketi, köylü sınıfını simgelemekle (Milliyet Gazetesi, 2010: 1) birlikte, bir ileri düzeyde emeğe ve alın terine duyulan saygı ile birlikte eşitliğe ve halkçılığa (Devran, 2004: 215)

gönderme yapmıştır. Aksesuar dizimi içerisinde yer alan gözlük de entelektüel bir duruşu imlemenin yanı sıra eğitim almışlığı, kültürlülüğü ve okumuşluğu betimlemiştir. Beden dizimi kapsamında Kılıçdaroğlu halka hitap ederken görüntülenmiştir. Burada miting esnasında seçmenlerine vaatlerini aktardığı ve onlarla iletişim kurduğu söylenebilmektedir.

5.3.2.2. ANLAMLANDIRMA

Tüzüğünde kendini demokratik sol bir parti olarak ortaya koyan Cumhuriyet Halk Partisi politikalarını, sosyal demokrasinin, “insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlük, eşitlik, dayanışma, barışçı ve adil bir dünya, emeğin yüceliği, sürdürülebilir ve dengeli kalkınma, gönenc, doğanın ve çevrenin korunması, çoğulcu ve katılımcı demokrasi” değerlerine dayandırmaktadır (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2012). Bu ideolojik yapıya sahip partinin genel başkanı Kılıçdaroğlu, sakin duruşu, görünüşü ve yapısı itibari ile zaman zaman Hindistan Bağımsızlık Hareketi lideri Mohandas Karamçand Gandhi’ye benzetilmekle birlikte giyim kodları bağlamında bulunduğu uzam ile ilintili olarak Bülent Ecevit’e göndermede bulunmuştur. Kemal Kılıçdaroğlu’nun halka seslendiği Zonguldak mitinginde taktığı kasketi anlamlandırmada Ecevit’e gönderme yaparak onun görüşlerini ve izlediği politikaları destekleyeceğini imlemiştir. Aynı zamanda köylüyü ve çiftçiyi simgelemekle beraber emeği, alın terini, eşitliği ve halkçılığı göstermiştir. Kılıçdaroğlu, parti başkanı olarak göreve geldiği dönemde siyaset sahnesine sosyal demokrasi görüşünü partiler bazında birleştirici bir misyon edinmiştir. Özne, bu görünüşü ile Ecevit’e yaptığı gönderme ile onun fikirlerinin de CHP bünyesinde yeşereceği izlenimini yaratmıştır. Kazağın içinde yer alan gömleğin renginin de Ecevit’in giydiği gömlek rengini andırması kasket ile oluşturulan izlenimi desteklemiştir. Tek pantolon üzerinde yer alan kazak da eşitliği betimlerken izleyicisinde sıcaklık ve samimiyet hissi uyandırmıştır. Özellikle öznenin savunuculuğunu yaptığı sosyal demokrat ideolojinin temelinde yer alan eşitlikçilik ve emeğe saygı irdelenen giyim kodlarında tespit edilmiştir.

Tablo 2. Kemal Kılıçdaroğlu'nun Giyim Kodunun Görsel Çözümlemesi

Görüntüsel Gösterge				
Gösterenler		Gösterilenler		
		Düzanlamlar	Yananlamlar	
Giyim Kodları	Odak özne	Kemal Kılıçdaroğlu	Siyasetçi, Lider	Otorite, Hakimiyet
	Giyecek Dizimi	Kazak	Bir Giysi	Özgürlük, Esneklik Sıcaklık
		Gömlek	Bir Üst Giysi, Kollu veya Yarım Kollu Yakalı Giysi	Resmîyet, Ciddi Duruş
		Tek pantolon	Bir Alt Giysi, Belden Aşağı Örtün ve Bacaklara Ayrı Ayrı Giyilen Kıyafet	Serbestlik, Resmîyet ve Protokol Kurallarından Uzaklık
	Renk Dizimi	Siyah	Bir Renk	Resmî Görünüm, Ciddiyet
		Mavi	Bir Renk	Huzur, Dinginlik, Doğruluk, Barışçılık
	Aksesuar Dizimi	Kasket	Başlık, Aksesuar	Köylülük, Çiftçilik, Kırsal Kesimden Olmak, Emeye ve Alın Terine Duyulan Saygı, Halkçılık, Eşitlik
		Bıyık	Yüz Kılı, Dudak Üstünde Bırakılan Çeşitli Şekillerdeki Kıl	Erkeklik, Türklük
		Gözlük	Bir Göz Aracı, Görme Kusurlarını Gidermeye Yönelik Aparat	Entelektüel Duruş, Eğitim Almışlık, Kültürlülük, Okumuşluk
	Beden Dizimi	Konuşma Yapmak	Halka Hitap Etmek	Seğnenlerine Vaatleri Aktarmak, İletişim kurmak

5.3.3. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ GENEL BAŞKANI DEVLET BAHÇELİ'NİN GİYİM KODLARININ GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEMESİ

5.3.3.1. GİYİM KODLARI

Devlet Bahçeli'nin yer aldığı görsel MHP'nin web sayfasından alınmıştır. Burada Bahçeli, 3 Haziran 2011'de Yozgat Mitingi'nde görüntülenmiştir. Devlet Bahçeli görüntüsel göstergede lacivert takım elbisesi ile odak özne konumundadır. Takım elbise, resmi ideolojiyi (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011), otoriteyi (Fogg, 2005: 237-238), modernliği (Emiroğlu, 2002: 239) ve mesafeyi

simgelemiştir. Takım elbise ile birlikte takılan kravat da resmi bir duruşu, memuriyeti (Tezcan, 1983: 268) ve çalışma saati içerisinde bulunulduğunu vurgulamıştır. Öznenin tıraşlı olması sakalsız ve bıyiksız yani tıraşlı oluşu, memuriyeti (Emiroğlu, 2002: 276), Batılı bir görünümü ve dolayısı ile modernliği imlemiştir (Emiroğlu, 2002: 276). Bahçeli'nin yakasında bulunan rozet de bir birliğe aidiyeti simgelemiştir. İlgili görüntüsel göstergede yer alan renk dizimi irdelendiğinde Bahçeli'nin giydiği beyaz renk gömlek, saflığa, temizliğe, doğruluk ve dürüstlüğe (Kalmık, 1950: 39) gönderme yapmıştır. Takım elbisenin renginin lacivert olması da bu resmiyet algısını, devletin gücünü ve otorite (Gürsoy, 2010: 53) algısını güçlendirmiştir. Öznenin üzerinde var olan kravattaki hakim rengin kırmızı olması, aktif bir duruşu imlemekle birlikte bayrağı ve dolayısı ile yurtseverliği (Kalmık, 1950: 38) çağrıştırmıştır. Bahçeli'nin giydiği lacivert takım, beyaz gömlek ile kullanılan bordo kravat kontrastı ile güçlü ve otoriter görünümün altı çizilmiştir (Çakır, 2010). Bahçeli'nin seçmenlerini selamlarken gerçekleştirdiği bozkurt işareti milliyetçi hareketi sembolize etmiştir.

5.3.3.2. ANLAMLANDIRMA

Milliyetçi Hareket Partisi, tüzüğünde partinin temel değer ve ilkelerinde Türk Milliyetçiliğine vurgu yaparak Türk milletinin milli ve manevi değerler manzumesinin tamamını benimseyerek siyaset yaptığını belirtmiştir. Temel ideolojik hedefleri arasında, Türk milletinin, ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, bilimsel ve teknolojik alanda küresel ölçekte belirleyici bir güç olarak üstün seviyeye getirmek yer almaktadır (Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, 2009). İdeolojik eksenini bu doğrultuda yer alan Milliyetçi Hareket Partisi'nin lideri Devlet Bahçeli, Yozgat Mitingi'nde görüntülenmiştir. Fotoğrafta, halk ile yüz yüze iletişim kuran Bahçeli'nin, bedeninin üst kısmı pozlanmıştır. İncelenen fotografa görüntüde Bahçeli takım elbise ve kravat kombinasyonu ile resmiyeti ve ciddiyeti çağrıştırmıştır aynı zamanda resmi ideolojiyi de betimlemiştir. Protokol kuralları dışında kalan uzamda görüntülenmiş öznenin bu tercihi ciddiyetini yansıtırken seçmenlerine de uzaklık ve ulaşılmazlık hissi iletmıştır. Giyim kodları içerisinde takım elbise modernliği simgelerken aynı zamanda çağdaşlaşmayı ve baz almış Türkiye'nin kurucu felsefenin ve devletin resmi ideolojisinin de göstergesi olmuştur. Bu durum, resmi ideolojinin, giyim kodları bağlamında öznenin kendi siyasal görüşlerinden daha baskın olduğu izlenimini yaratmakla beraber bürokrasinin şekilsel sunumunu da

gerçekleştirmiştir. Beden diziminde, Devlet Bahçeli'nin yaptığı bozkurt selamı, milliyetçi ideolojiyi betimlemiştir. Giyim kodları ile devlet adamı kimliğini ön planda tutan Bahçeli'nin görüntüsel göstergesinde resmi ideoloji ile milliyetçi ideolojiyi harmanladığı söylenebilmektedir. Fotografik yüzeyde görüntülenen Bahçeli'nin takım elbiseli ve tıraşlı yüzü (sakalsız ve bıyiksiz olması) de özellikle başkanı olduğu Milliyetçi Hareket Partisi'nin imajını yenilemeye yönelik duruşunu (Arat, 2001) desteklemiştir.

Tablo 3. Devlet Bahçeli'nin Giyim Kodunun Görsel Çözümlemesi

Görüntüsel Gösterge				
Gösterenler		Gösterilenler		
		Düzenlamalar	Yananamlar	
Giyim Kodları	Ölçek Özne	Devlet Bahçeli	Siyasetçi, Lider	Otorite, Hakimiyet
	Glyecek Düzlemi	Takım elbise	Bir Giysi, Klasik Erkek Kıyafeti	Resmi İdeoloji, Resmîyet, Otorite, Modernlik, Mesafe, Saygınlık, Şıklık
		Gömlek	Bir Üst Giysi, Kollu veya Yarım Kollu Yakalı Giysi	Resmîyet, Ciddi Duruş
	Renk Düzlemi	Lacivert	Bir Renk	Devletin Ciddi Yüzü, Otorite
		Beyaz	Bir Renk	Saflik, Temizlik, Doğruluk ve Dürüstlük
		Kırmızı	Bir Renk	Aşk, Tutku, Bayrak, Baş Kaldırı, Devrim, Yurtseverlik
	Aksesuar Düzlemi	Kravat	Boyunbağı, Aksesuar	Resmîyet, Memuriyet, Mesai
		Tıraşlı yüz	Sakalsızlık ve Bıyiksizlik, Kılıardan Arındırılmış Yüz	Memuriyet, Batılı Görünüm Modernlik
		Rozet	Yakaya Takılan Metal Nesne, Aksesuar	Aidiyet, Üyesi Olunan Kuruluşa ya da Örgüte Bağlılık
	Beden Düzlemi	Eliyle bozkurt işareti yapmak	Selamlama	Ülkücü Hareketin Siyasi Sembol

5.3.4. BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ EŞ BAŞKANI SELAHATTİN DEMİRTAŞ'IN GIYIM KODLARININ GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Tablo 4. Selahattin Demirtaş'ın Giyim Kodunun Görsel Çözümlemesi

Görüntüsel Gösterge				
Gösterenler		Gösterilenler		
		Düzenlamlar	Yananlamlar	
Giyim Kodları	Ödak Özne	Selahattin Demirtaş	Siyasetçi, Lider	Otorite, Hakimiyet
	Giyecek Dizimi	Gömlek	Bir Üst Giysi, Kollu veya Yarım Kollu Yakalı Giysi	Resmîyet, Ciddi Duruş
		Tek pantolon	Bir Alt Giysi, Belden Aşağı Örtün ve Bacaklara Aynı Aynı Giyilen Kıyafet	Serbestlik, Resmîyet ve Protokol Kurallarından Uzaklık
	Renk Dizimi	Siyah	Bir Renk	Resmî Görünüm, Ciddiyet
		Beyaz	Bir Renk	Saflık, Temizlik, Doğruluk, Dürüstlük
		Kırmızı	Bir Renk	Aşk, Tutku, Bayrak, Baş Kaldırı, Devrim, Yurtseverlik
		Yeşil	Bir Renk	Tabiat, Tazelik, Dinginlik
		Sarı	Bir Renk	Sıcaklık, Neşe, Altın, Değer, Sermaye ve Statü
	Aksesuar Dizimi	Şal	Bir Aksesuar	Bürünmek, Örtünmek, Korunmak
		Tıraşlı yüz	Sakalsızlık ve Bıyıksızlık, Kılılardan Arındırılmış Yüz	Memuriyet, Batılı Görünüm, Modernlik
Kemer		Aksesuar, Kumaş, Deri veya Metalden Yapılan Bel Bağı	Seçkin Görünüm, Şıklık	
Beden Dizimi	Konuşma Yapmak	Halka Hitap Etmek	Seçmenlerine Vaatleri Aktarmak, İletişim Kurmak	

5.3.4.1. GIYIM KODLARI

Haber Türk internet sitesinde 6 Haziran 2011 tarihinde yayınlanan haberde Selahattin Demirtaş Bitlis mitinginde görüntülenmiştir. Demirtaş'ın üzerinde yer alan gömlek resmîyeti ve ciddi duruşu betimlerken tek pantolon tercihi de serbestliği, resmîyet ve protokol kurallarından uzaklığı betimlemiştir. Giyim birimleri spor ve serbest şık giyimi oluşturmuştur. Demirtaş'ın üzerinde yer alan şal (Emiroğlu, 2002: 250), bürünmek, örtünmek ve korunmayı

simgelemiştir. Öznenin tıraşlı yüzü memuriyeti, Batılı bir görünümü ve dolayısı ile modernliği imlemiştir. Parti liderinin gömleğinin beyaz olması saflık, temizlik, doğruluk ve dürüstlüğe gönderme yaparken pantolonunun siyah olması hem gömleğe vurgu yapmış hem de odak özneye resmi bir görünüm katmıştır. Mitingde üzerinde taşıdığı şalda yer alan kırmızı, aşka tutkuya, bayrağa, başkaldırıya, devrim ve yurtseverliğe, sarı, sıcaklığa, neşeye, altına, değere, sermayeye ve statüye (Uçar, 2004: 52-53), yeşil renk ise tabiata, tazelik (Kalmık, 1950: 39) ve dinginliğe (Gürsoy, 2010: 53) gönderme yapmıştır. Demirtaş'ın üzerinde bulunan şal'da bu üç rengin bir arada bulunması partinin renklerine ve Kürtlüğe gönderme yapmış ve üzerinde var olan giyim kombinasyonuna farklı bir algı katmıştır.

5.3.4.2. ANLAMLANDIRMA

Barış ve Demokrasi Partisi'nin ideolojik eksenini Kürt milliyetçiliği üzerine kurulmuştur. Partinin tüzüğünde "Türkiye Cumhuriyetinin Türkler, Kürtler ve diğer etnik gruplar tarafından kurulduğunu ve halkların geleceğini ve Kürt sorununun çözümünü; ortak vatanda özgür birliktelikte ve Demokratik Özerklikte ve Demokratik Cumhuriyette gördüğü" maddesi yer almıştır. BDP'nin amaçları arasında yer alan bu ifade parti politikalarında Kürt kimliği üzerinde durulduğunu göstermektedir (Barış ve Demokrasi Partisi Tüzüğü, 2010). Bu ideolojik değerlere sahip olan BDP'nin eş başkanlarından Selahattin Demirtaş'ın Bitlis'te halka seslenirken verdiği görüntüde, tek pantolon üstü kravatsız beyaz gömlek giydiği görülmüştür. Fotografik yüzeyde giyim kodları serbestlik ve resmîyetten uzaklığı betimlemiştir. Gömlek kollarının ilikli olması bu serbest duruşuna biraz ciddiyet katsa da giyim öğeleri spor ve serbest şık giyimi çağrıştırmıştır. Bu tercihi ile Demirtaş, halka yakın bir duruş betimlemiş resmîyeti geride bırakarak onlardan biri olduğunu imlemeye çalışmıştır. Tek siyah pantolon üstünde yer alan beyaz gömlek konuşmacıyı daha çok ön plana çıkararak saflığa, doğruluk ve dürüstlüğe vurgu yapmıştır. Demirtaş'ın boynunda bulunan sarı, kırmızı, yeşil renklerden oluşan şal, liderliğini yaptığı Barış ve Demokrasi Partisi'nin renklerine gönderme yapmış aynı zamanda Kürt kimliğini betimleyerek seslendiği kitleye savunduğu politikaları anımsatmıştır. Böylece özne, kıyafeti üzerine taktığı bu şal ile kendi politikasını sembolize eden renklere bürünmüştür.

SONUÇ

İnsanlığın varlığı ile birlikte giyim pek çok fizyolojik işlevi üstlenirken günümüzde fikirleri yansıtır ve karşı tarafa mesaj iletme fonksiyonunu da yerine getirmektedir. Giyim, teknolojik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak zaman içerisinde değişim gösterirken aynı zamanda anlam taşıyıcılığı açısından da çeşitli fonksiyonlar edinmiştir. Bedenleri ile toplumda var olan bireyler onu koruma, süsleme, farklılaştırma gereksinimi duymuştur. Bunları yaparken de bireyler kendilerini ifade etme aracı olarak giyimi kullanmışlardır. Giysiler birer metin niteliği taşımış ve bir iletişim tarzı halini alarak ideolojik alt yapıları destekleyici bir dil oluşturmuştur.

Giysileri etkili bir sembolik iletişim aracı olarak kullananlar ise toplum sahnesinde kitleleri peşinden sürükleyen ve onları ikna etme yarışında olan meşruiyet arayışındaki siyasal özneler olmuştur. Siyasal perspektiflerinde ideolojik veriler barındıran siyasetçiler sahip oldukları düşünceleri seçmenlerine naklederlerken giyimi (aksesuarlar, saç stilleri, renkler vb.) etkin bir şekilde kullanmışlardır. Giyim ideolojik anlam taşıyıcıdır ve Türkiye tarihinde de siyasal aktörler bazında giyimin anlam taşıyıcılığından söz etmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, giyimi çağdaşlaşma, yenilenme ve Batılılaşma yolunda gerçekleştirilen inkılapların göstergesi olarak kullanmıştır. Türk siyaset sahnesinin renkli isimlerinden biri olan Turgut Özal, şortu ve rahat giyimi ile sivilleşme ve liberal politiklardan yana bir görünüm sergilerken, Bülent Ecevit ise mavi gömleği ve kasketi ile hem barışçıl hem de halkçı duruşunu ortaya koymuştur.

Araştırmada parlamentoda temsil edilen siyasi parti liderlerinin miting fotoğrafları incelenmiş ve giyimi siyasal iknada sembolik iletişim aracı olarak kullandıkları tespit edilmiştir. İncelenen görüntüsel göstergeler liderlerin halk ile yakın temas kurdukları uzamlara aittir. Burada ortaya konan anlamlandırmalarda, Erdoğan'ın serbestlik ve halka yakın duruşu sergilediği giyimi ile liberalizm ideolojisini ve demokrattığı gösterirken sağ yüzük parmağında yer alan alyansı ile muhafazakar ideolojiye gönderme yapmıştır. Kılıçdaroğlu da başında yer alan kasket ile Bülent Ecevit'i çağrıştırarak onun görüşlerini desteklediğini betimlemiştir. Üzerinde yer alan kazak ve tek pantolonu ile de halka yakın, sıcak ve samimi bir imgelem oluşturarak sosyal demokrat ideolojiyi giyim kodları ile betimlemiştir. Devlet Bahçeli'nin

incelenen fotografik görüntüsünde yer alan takım elbiseli duruşu ise resmi ideolojiyi vurgulamıştır. Beden dilinde yaptığı bozkurt işareti ile de milliyetçi ideolojiyi betimlemiştir. Demirtaş ise, spor ve serbest giyim öğelerinden oluşan kıyafetinin üzerine taktığı yeşil, sarı ve kırmızı renkteki şal ile parti logosunda varolan renklere dolayısı ile de Kürt siyasal kimliğine gönderme yapmıştır.

Çalışma kapsamında parlamentoda temsil edilen parti liderlerinin incelenen giyim kodlarında, siyasal ve toplumsal gelişmelere paralel bulgular ortaya konmuştur. Bu bağlamda liderlerin giyimlerinde siyasal kodlar taşıdıkları ve giyimleri ile fikirlerini yansıtarak ideolojilerini destekleyici görsel unsurlar ortaya koydukları saptanmıştır. Bu anlamsal parçacıklar, liderlerin temsilcisi oldukları ideolojiler ve siyasal duruşları ile örtüşmüştür. Kullanılan giyim kodları protokol kurallarının dışında kalan uzamlarda, seçmenleri ile yüz yüze iletişim halinde olan liderleri nitelemekle birlikte siyasal görüşlerini de desteklemiştir.

İnsanların içinde buldukları toplumda giyim öncelikli olarak kişi hakkında fikir sahibi olunmasını ve bir yargıya varılmasını sağlayan önemli bir olgudur. Bu bağlamda, seçmenlerini ikna etme yarışındaki siyasi liderlerin, görünümleri ile siyasal duruşlarını desteklemeleri gerektiğini ve anlam taşıyıcı olan giyim kodlarının ikna sürecinde önemli bir fonksiyon üstlendiğini unutmamaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abalı, Nurullah (2009). *Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet*. 1. Baskı. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Akdoğan, Yalçın (2004). *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Anık, Cengiz (2000). *Siyasal İkna*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Arat, Süleyman (2001). "Beyaz Çorap Yasağını Deldi". *Hürriyet Gazetesi İnternet Sayfası*, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/04/12/319428.asp>. 09.06.2012.

- Arklan, Ümit (2006). "Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma". s:45-65. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2006/16/UMITARKLAN.PDF. 08.02.2010.
- Aziz, Aysel (2007). *Siyasal İletişim*. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- "Barış ve Demokrasi Partisi Tüzüğü" (2010). <http://www.bdp.org.tr/devam/16-bdp-tuzuk.aspx>. 22.11.2013.
- Çakır, Özlem (2010). *Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etkileri*. 11.Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Calefato, Patrizia (2004). *The Clothed Body*. Oxford: Oxford International Publishers Ltd.
- Çatı, K. ve S. Aslan (2003). "Politik Pazarlama Açısından Seçmen Kararlarında Etkili Olan Faktörler ve Sivas Örneği". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 17 (3-4): 255-270.
- Çetin, Halis (2003). "Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27 (1): 91-108.
- "Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü" (2012). <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/2012/05/CHP-Tuzuk.pdf>. 22.11.2013.
- Crane, Diana (2003). *Moda ve Gündemleri Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik*. Çev., Özge Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Davis, Fred (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*. Çev., Özden Arıkan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Devran, Yusuf (2004). *Mesaj, Strateji ve Taktikler, Siyasal Kampanya Yönetimi*. 2. Basım. İstanbul: Odak İletişim.
- Emir, İsmet Yazıcı (2003). *Kitle İletişiminde İmaj*. 2. Baskı. İstanbul: İm Yayın Tasarım.
- Emiroğlu, Kudret (2002). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. 3. Basım. Ankara: Dost Kitabevi.
- Erzen, Meltem Ünal (2008). "Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (31): 65-80.
- Fögg, Marnie (2005). "Suit, Business", *Encyclopedia of Clothing and Fashion*. V.3. Farmington Hills: Thomson Gale. p: 237-238.

- Gürsoy, A. Tahir (2010). *Giyim Kültürü ve Moda*. 2. Cilt. İstanbul: Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası.
- Gottdiener, Mark (2005). *Postmodern Göstergeler Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Herald, Jacqueline (2007). *Fashions Of A Decade The 1920's*. New York: Chelsea House Publishers.
- Hürriyet Gazetesi İnternet Sayfası <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=14803879>. 17.02.2011.
- İslamoğlu, Hamdi (2002). *Siyaset Pazarlaması Toplam Kalite Yaklaşımı*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Basım.
- Kalmık, Ercümen (1950). *Renklerin Armoni Sistemleri*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Kolektif, (2004). *İlmihal İnsan ve Toplum*. Cilt 2. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- McNair, Brian (2002). "Politikada Temsil ve Temsilin Politikası: Halkla İlişkiler, Kamusal Alan ve Demokrasi". Jacquie L'Etang ve Magda Pieczka (der.). *Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*. çev., Gülcan Işık vd. s: 79-109. Ankara: Vadi Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2011). http://mevzuat.meb.gov.tr/html/17849_0.html. 01.12.2011.
- "Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü" (2009). http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf. 22.11.2013.
- Moriarty, Sandra (2005). *Visual Semiotics Theory*. (ed.) Ken Smith. Handbook Of Visual Communication Theory Methods and Media. p.227-243. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Oktay, Mahmut (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özgentürk, Nebil (2010). *O Daima Şıktı*. İstanbul: Bir Yudum İnsan Yayınevi.
- Özkan, Abdullah (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Pendergast S. ve T. Pendergast, (2004). *Fashion, Costume, and Culture*. Volume1-5. Farmington Hills: The Gale Group, Inc.
- Rıfat, Mehmet (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Ross, Raymond S., (1990). *Understanding Persuasion*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.

- Sennett, Richard (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. 2. Basım. çev., S. Durak ve A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şen, Mustafa (2008). *Siyasal İletişim Sosyolojisi*. TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü. <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/haber-ve-yorum-arsivi/137-makale/328-syasal-letm-sosyolojs-.html>. 15.02.2011.
- "Tarz-ı Siyaset" (2010). *Milliyet Gazetesi Cadde Eki*. s:1. 25.05. 2010.
- Taşkın, Yüksel (2009). "Türkiye'de Sağcılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, Cilt 9, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 451-473.
- Tezcan, Mahmut (1983). *Giyim Olgusuna Sosyo Kültürel Bakış ve Türkler'de Giyim*. <http://www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1983-16-1/255-276.pdf>. 05.10.2011.
- Uçar, Tevfik Fikret (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uztuğ, Ferruh (1999). *Siyasal Marka, Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı*. Ankara, MediaCat Yayınları.
- Uztuğ, Ferruh (2007). *Siyasal İletişim Yönetimi Siyasette Marka Yaratmak*. Ankara, MediaCat Yayınları.
- Yavaşgel, Emine (2004). *Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yıldız, Nuran (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler İmajlar ve Medya*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yücel, Tahsin (2004). *Söylemlerin İçinden*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Yüksel, Ahmet Haluk (1994). *İkna Edici İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

